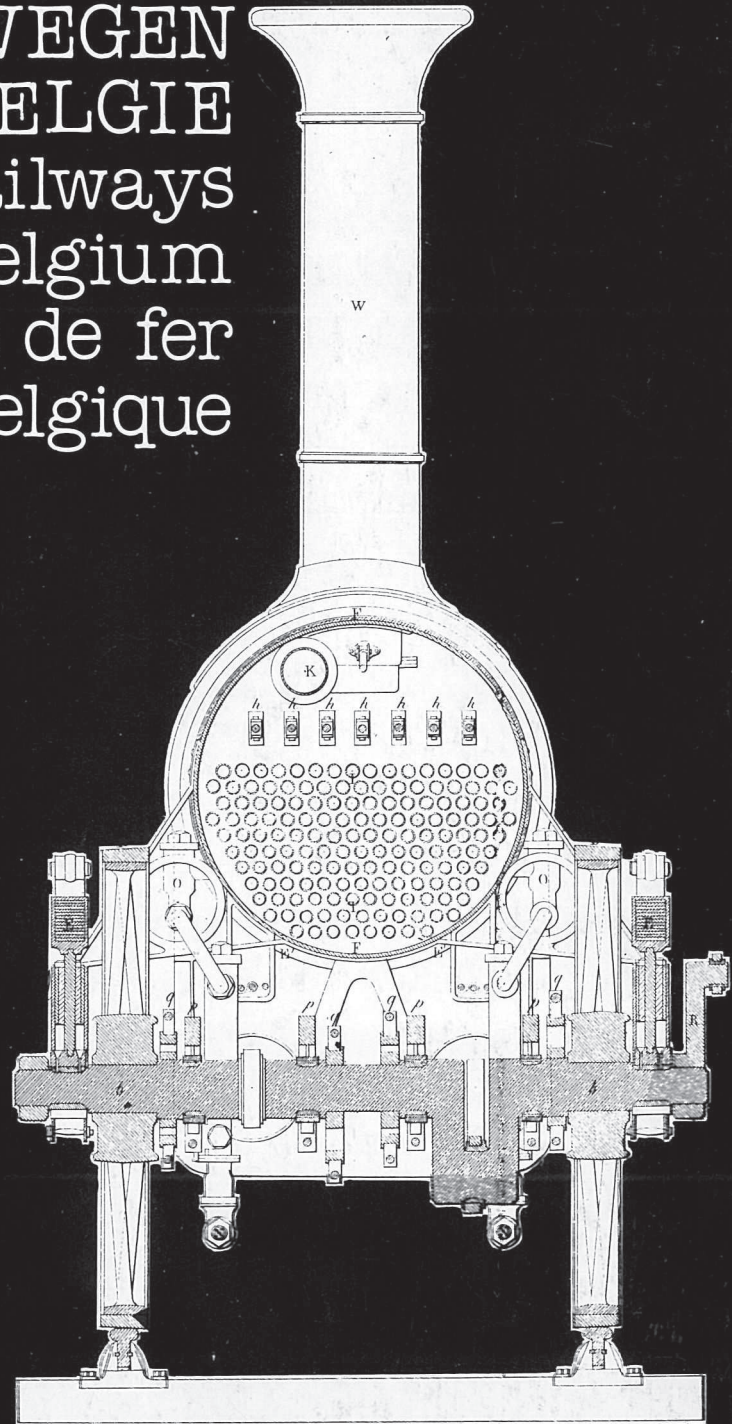

SPOORWEGEN
IN BELGIE
railways
in belgium
chemins de fer
en belgique

B
0
0
0
9
0

op kaft: dwarsdoorsnede lokomotief met Cabry-stoomverdeling uit: **Bulletin de Musée de l'Industrie**, II, 1842, pl. 19

A. Linters (red)
Spoorwegen in België/Chemins de Fer en
Belgique / Railways in Belgium

© VVIA & A. Linters, 1985

ISBN : 90-6640-004-8
wettelijk depot : D/1985/2922/02
druk GOFF pvba, Gent

INHOUDSTAFEL

Voorwoord	5
Spoor-Wegen in België (A. Linters)	7
Railways in Belgium (an introduction)	69
A. DE LAVELEYE : Histoire des vingt-cinq premières années des chemins de fer en Belgique (reprint)	79
Naschrift	229
Karel BOGAERD, de Yzeren Wegen in België (Reprint) ..	231

Woord Vooraf

Dat België een uitzonderlijke plaats inneemt in de geschiedenis van de spoorwegen, hoeft niet meer gezegd. De eerste trein op het continent, het dichtste spoorwegnet ter wereld, als één der eersten een eigen 'ideologie' voor de bouw van spoorwegstations, talloze uitvinders die verbeteringen aanbrachten aan lokomotieven en technisch materiaal, ... te veel om op te noemen.

Hoe belangrijk de spoorweggeschiedenis ook moge zijn, en hoe rijk het patrimonium, het is duidelijk dat België er tijdens de laatste decennia niet erg fijngevoelig mee omgesprongen is.

Tal van belangrijke stations gingen onherroepelijk tegen de grond. Materieel werd eerder naar zijn schrootwaarde geschat, dan naar het historisch belang.

België bezit, in tegenstelling tot Groot-Brittannië, Frankrijk, Nederland, ... géén uitgebreid spoorwegmuseum.

En historische studies over het verleden van de 'trein' in België ontbreken, of situeren zich op het niveau van de faits-divers.

Sedert de oprichting van de Vlaamse Vereniging voor Industriële Archeologie, in 1978, heeft deze zich steeds zeer sterk ingezet voor het bevorderen van studie, behoud en valorisatie van een zo belangrijk spoorwegpatrimonium en spoorwegverleden. Men moet de verschillende afleveringen van VVIA-Berichten, later van het Tijdschrift Industrieel Erfgoed er maar op na slaan.

Nu, in 1985, ter gelegenheid van een Viering 150 Jaar Spoorwegen, realiseert de VVIA een plan dat zij reeds sedert lang koestert, nl. de herdruk van het basiswerk van Aug. De Laveleye, een werk dat in de loop der jaren door tal van auteurs herschreven en afgeschreven werd, maar dat - alhoewel het uit 1862 dateert - thans nog steeds één van de belangrijkste studies vormt over de eerste kwarteeuw.

Het geeft een beeld niet alleen van de politiek van de Belgische Staat, maar tevens van de talloze maatschappijen die het web weefden. De Laveleye, directeur van de 'Moniteur des Intérêts Matériels', was in de jaren 1860 een felle voorstander van reor-

ganisatie en efficiënte aanpak van het versnipperde en anarchistisch gegroeide net. Dat blijkt duidelijk tussen de lijnen van zijn tekst - en ook later, bv. op 25.02.1866 zal de *Moniteur des Intérêts Matériels* op zijn voorpagina één van de sterkste pleidooien opnemen voor de reorganisatie van het net in één enkele grote exploitatie, met de bedoeling de tarieven te drukken, en het transportvolume te doen stijgen.

Alhoewel De Laveleye zelden op de voorgrond trad in het spoorweggebeuren, zouden zijn ideeën in het midden van de 19de eeuw op een belangrijke wijze de discussie onderhouden die reeds vanaf 1832 gevoerd werd: wie neemt het initiatief? wie baat uit? wie investeert? wie draagt lasten en baten?

De uitgave wordt aangevuld met een inleiding, die feiten en structuren schetst die niet zó duidelijk in het werk van De Laveleye naar voren treden. Als slotwoord voegden wij er een poëtische ontboezeming van Karel Bogaerd uit 1861 aan toe, die o.i. op een ongeëvenaarde wijze de sfeer en mentaliteit rond de 'IJzeren Weg' weergeeft.

Deze uitgave, die met de beperkte financiële mogelijkheden van de VVIA gerealiseerd werd, wil en mag geen vrijblijvend leesboek zijn. Het is géén bijdrage tot de spoorwegnostalgie.

Het wil wel een aansporing zijn opdat 150 Jaar Spoorwegen een aanzet zou geven voor de studie en het behoud van deze aspecten van ons verleden. Een aansporing tot plaatselijke onderzoekers en spoorwegliefhebbers, een aansporing tot onderzoekcentra en beleidsinstellingen.

Een aansporing tot de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen, die als géén ander een verantwoordelijkheid draagt.

Een aansporing tot de politieke verantwoordelijken om eindelijk de nodige middelen, infrastructuur en andere mogelijkheden ter beschikking te stellen - zodat een groots spoorwegverleden niet achter stoffige muren en beschaamde kaken verder moet verwijnen.

A. Linters
15 maart 1985

HISTOIRE
DES
VINGT-CINQ PREMIÈRES ANNÉES

DES
CHEMINS DE FER BELGES,

PAR
A. DE LAVELEYE.

1862.

BRUXELLES,
A. DECO,
RUE DE LA MADELEINE, 9.

PARIS,
E. LACROIX,
QUAI MALAQUAIS, 15.

TABLE DES MATIÈRES.

I. CHEMINS DE FER DE L'ÉTAT.

	Pages.
Construction	5
Loi du 1 ^{er} mai 1834.	14
Date des inaugurations	24
Coût kilométrique.	25
Exploitation	30
Recettes et dépenses.	34
Statistique comparative	35

II. CHEMINS DE FER CONCÉDÉS.

Concessions accordées en Belgique	51
Date des inaugurations	52
Anvers à Gand.	55
Sambre-et-Meuse.	62
Flandre occidentale	68
Charleroi à la frontière française	73
Namur à Liège, Mons à Manage et Namur à Dinant.	79
Tournay-Jurbise et Landen à Hasselt.	87
Dendre-et-Waes	95
Grande Compagnie du Luxembourg	103
Anvers à Rotterdam	119
Lierre à Turnhout.	124
Mons à Hautmont.	128
Pepinster à Spa	133
Chemin de fer du Centre.	137
Lichtervelde à Furnes	141

— II —

	Pages.
Junction de l'Est	146
Est-belge	150
Chemin de fer de Chimay	168
Hainaut-Flandres.	173
Landen à Aix-la-Chapelle par Maestricht	177
Eecloo à Gand.	183
Eecloo à Bruges	185
Liège à Maestricht	187
Nord de la Belgique.	191
Blankenberghe à Bruges	195
Braine-le-Comte à Courtrai.	197
Braine-le-Comte à Gand.	198
Tongres à Bilsen.	200
Tamines à Landen	202
Tournay à Lille	203
Mariembourg vers Dinant	204
Nord-Belge	205

III. RÉSUMÉ.

Chemins de l'État. Exploitation	217
— — Statistique comparative	218
Chemins concédés. Exploitation	219
— — Statistique comparative	220
Ensemble des chemins belges. Exploitation.	221
— — Statistique comparative.	222
Exploitation des lignes belges en 1861. Statistique comparative	223
— — Exploitation	224
Conclusion.	227

CONCLUSION.

Des tableaux contenus dans ce résumé, nous pouvons déduire les résultats généraux suivants.

A l'exception des deux premières années, 1835 et 1836, où perce la confusion des dépenses de construction et d'exploitation aboutissant au chiffre illusoire d'un bénéfice de 12 p. c. net, on remarque, à travers diverses oscillations, une tendance marquée vers une situation financière de plus en plus lucrative.

C'est ainsi que, sous le rapport de l'activité commerciale, assez bien représentée par la recette brute réalisée par jour et par kilomètre, on voit que cette recette, qui ne montait en 1837 et 1838 qu'à 42 ou 43 francs, arrive maintenant à dépasser 80 francs; on peut donc dire, d'une manière générale, que l'activité commerciale a été à peu près doublée sur les chemins de fer belges, pris dans leur ensemble.

Sous le rapport de l'économie dans les frais d'exploitation, toujours abstraction faite des deux premières années, on remarque une amélioration progressive très-sensible, qui finit par rapprocher les dépenses d'exploitation de moitié de la recette brute.

Sous le rapport du produit des capitaux engagés, même résultat progressivement ascendant. On conclut du tableau que le produit des capitaux employés dans l'industrie des chemins de fer est actuellement double de ce qu'il était dans les premières années.

Au point où l'on en est actuellement arrivé, on peut dire, en nombres ronds, que la Belgique a employé pour la construction

de ses 2,000 kilomètres de chemins de fer, un demi-milliard de francs, rapportant annuellement 50 millions, dont approximativement moitié se distribue en frais d'exploitation et l'autre moitié sert à rémunérer les capitaux employés à raison de 5 p. c.

Ces résultats seront approximativement vrais pour quelques années encore, et peuvent parfaitement servir de conclusion à l'histoire des 25 premières années des chemins de fer belges.

Naschrift

Spoorwegen spreken nu vaak nog tot de verbeelding. Vooral wanneer stoomnostalgie en spoorwegromantiek mekaar vinden.

Anderhalve eeuw geleden waren spoorwegen, en was 'den ijzerenweg' echter een ernstige aangelegenheid, een economische noodzaak, een technische hoogstand. Ondanks een aantal tegenkantingen, de vrees dat sommigen hun werk zouden verliezen (zoals schippers en voerlui), en bedenkingen over de hoge kosten van de aanleg, zou de spoorweg het nationalistische België een belangrijk symbool schenken.

In 1861 publiceerde de Vlaamse dichter Karel BOGAERT een ode aan de Belgische spoorwegen, die op een onnavolgbare wijze een mentaliteit weergeeft ⁽¹⁾. Als naschrift bij deze uitgave bieden wij de lezer deze poëtische ontboezeming aan.

(1) Karel BOGAERT, **De Yzeren Wegen in België**, in: Bloemen in het Wilde Gegroeid. - Gedichten door Karel Bogaert. Gent, Drukkery en Boekhandel van I.S. Van Dosselaere, 1861, pp. 52-61.

De Yzeren Wegen in België.

O spoorweg! bron van zegeningen,
Die met een sterken broederband
De volken bindt, U wil ik zingen
Gy welvaert van myn Vaderland! —
Laegt gy eens diep in nacht gezonken,
Was eens uw luister uitgeblonken,
Hebt ge eens gebukt voor 't woest geweld;
Thans, Belgen! is die hoon gewroken,
Thans is de slavenboei verbroken,
Die eens uw leden heeft omkneld.

Gelouterd, uit den storm herboren,
Die kroonen, scepters heeft verstrooid,
Treedt Belgie uit den nacht hervoren
In maegdelyke pracht getooid.
Ik zie zyn kroost, met stoute schreden,
De paden van den roem betreden,
En lauwren plukken op zyn baen.
De vrede mag, na 't handloos woeden
Des storms, Belgie 't wee vergoeden
Dat het zoo lang heeft uitgestaan.

Juich, vaderland! een bron van zegen
En geestverlichting lacht u aen :
Uw schutsraed wil dat de yzren wegen
Eerlang ook op uw grond bestaen.
Juich, Belgie! by dit roemvol poogen,
Dat uwen luister zal verhoogen,
En voeren tot den hoogsten trap;
Dat uwen handel zal doen bloeijen,
En loovren voor de kunst doen groeijen
In 't grensloos ryk der wetenschap!

Twee jaren zyn nog nauw verdwenen
Sinds 't heugelyke raedsbesluit...
Verbeelding! waer voert gy my henen?
Wat schaterend triomfgeluid!
Myn geest zweeft Belgie's hoofdstad binnen.
Alwaer op trans en torentinnen

Er vlag of wimpel golft en zwiert.
Wat juichgegalm stygt hier ten hoogen!
Wat pracht ontvouwt zich voor myn oogen;
Wat schitterend feest wordt hier gevierd?

O zie! de saemgevloede menigt'
Stroomt juichend markt en straten rond;
De vreugd heeft aller wee gelenigd,
De glimlach zweeft op aller mond.
't Gejubel stygt, kanonnen dondren...
Elk wil het schouwspel gaen bewondren
Der stoomkoets, die, voor de eerste mael,
Versierd met wapperende vanen,
Daerheen stuift langs haer yzren baan;
En Belgie viert dien zegeprael.

'k Zie 't prachtig stoomgevaerte nadren;
'k Hoor reeds zyn dommelend gerucht.
Daer zweeft het op metalen radren;
Het nadert, stremt zyn wilde vlucht;
Het blaest zyn adem uit in wolken,
Terwyl 't gejuich der blyde volken
En aerde en lucht weergalmen doet;
En de eersteling der yzren wegen,
In België, als een bron van zegen
En heil en welvaart, bly begroet.

Ja, Belgen! juicht de stoomkoets tegen
Met zegezing en welkomgroet ;
Zy voert u langs versnelde wegen
Een beter toekomst te gemoet ;
Zy zal — 'k mag in die toekomst lezen —
Voor u een bron van welvaart wezen :
Eens voert zy langs uw vruchtbren grond, —
Die wieg van nyverheid en kunsten —
Natuur! uw overvloed, uw gunsten,
By heil en volksverlichting rond.

Zy breekt de banden der verslaving
En maekt de volken groot en vry ;
Zy voert de fakkel der beschaving
Ten schrik der geestverdoovery.
Zy nadert, de afstand is verdwenen ;
Zy snelt, door berg en rotsen henen,
De duistre toekomst in 't gezicht.
Juicht, volken ! knielt, by haer verschynen,
Zy zal den nevel doen verdwynen,
Waerin gy nog te sluimren ligt !

O ja ! gy zult in later jaren,
O stoomkracht, 's werelds ryksvorstin !
Eens al de volken samenparen
En strenglen tot één huisgezin.
Gy zult, door berg en dalen vliëgend,
En over stroom en golven wiegend,

Beschaving voeren rond heel de aerd ;
De dweepzucht, die u pael wil zetten,
Zult gy met yzren voet verpletten
In uwe stoute reuzenvaert !

Zy zyn verwezenlykt die droomen ;
Heel de aerd' voert u haer schatten aen,
O Belgie! langs uw breede stroomen,
En tevens langs uw yzren baen.
De vreemding ziet uw vruchtbre velden,
Die steden, die uw rykdom melden,
En staert verstomd op al die pracht,
Hy ziet den schat der oosterweelde,
Met alles wat natuer ooit teelde,
In uwe havens aengebragt.

Kom volgt my, waer de golven wieglen
Der Schelde, waer de Reuzenstad
Zich in den breeden vloed mag spieglen,
Wier golvenschuim haer voet bespat.
Ziet gy die trotsche zeekasteelen,
Gesnelde uit alle werelddeelen,
Hier, aen den grootschen Scheldezoom,
Zich van hun kostbren schat ontlasten ?
Ziet gy dat statig bosch van masten
Zich heffen op den weidschen stroom ?

En al de ryke en kostbre gaven
Des handels, bron van weelde en magt,
Door duizend kielen in de haven
Van 't nyvrig Belgie aengebragt ;
Ziet gy langs onze velden zweven,
Op vleuglen van den stoom gedreven,
Langsstad en dorpen rondgevoerd !
De spoorweg heeft hier allerwegen
En stad en dorp, hoe wyd gelegen,
Als aen elkander vastgesnoerd. —

'k Gevoel uw aendrift my versterken,
Verbeelding ! ja 'k snel met u voort ;
Myn geest verheft zich op uw vlerken...
Waer ben ik, wat verrukkend oord ?
Wat trotsche heuveln en landouwen
Mag 't oog met wellust hier aenschouwen ?
'k Zie eene in rook gehulde stad,
Waer nyverheid en kunsten gloren,
Schier voor elks oog in 't dal verloren
Waer langs de breede landstroom spat.

Tot hier zal nooit de stoomkoets nadren,
Hier waer de grootsche Mæsstroom vliet,
Onmooglyk ! hare forsche radren
Weërstaen der bergen helling niet ;
Nooit zal zy van die heuveln schieten,
Nooit zult gy hare gunst genieten,

O stad van Gretry, buk het hoofd!
Wat baet u nyverheid en kunsten?
De spoorweg weigert u zyn gunsten,
Die hy elk andre stad belooft.

Wat baten u de mynstofschatten
En al den rykdom, die uw grond
Mag in zyn zwangren schoot bevatten?
Vergeefs wat ook uw kroost bestond,
Wat hun vernuft wist optespooren!...
Maer zie! daer treedt de kunst hervoren :
De hinderpael bestaat niet meer.
Thans snelt de spoortrein in deze oorden ,
Aloude Maes, tot aen uw' boorden ,
Langs berg en dalen op en neer!

'k Snel verder voort; de heuvlen klimmen
En ryzen hooger vóór 't gezicht,
Als zwarte wolken aen de kimmen
Door de ondergaende zon verlicht.
'k Hoor aen den voet dier sombre rotsen
Der Maze's stille golven klotsen ;
En 'k zie, langs d'oever van den stroom ,
De stoomkoets op hare yzren spooren
Door 't hart van deze rotsen booren,
Op de almagtsvleuglen van den stoom.

'k Verlaet die fantastische boorden ;
Daer daegt een minder ryk gewest :
De onvruchtbaerheid heeft in deze oorden
    Vóór eeuwen reeds haer' troon gevest.
In bosch en rots en diepe kuilen
Mogt hier het roofgediert nog schuilen ,
    En woekren, woud en velden dóór.
Maer zie! de slagboom is gevallen :
De stoomkoets nadert Aerlens wallen,
    En licht met welvaart volgt haer spoor!

Ja, Luxemburg! uw dorre streken ,
    Bedeckt met bosch en naekte rots ,
Welhaest der woestheid ook ontweken ,
    Zyn thans ook op uw' spoorweg trotsch ;
Thans deelt gy in d' onschatbren zegen...
Uw feestzang dreunt de stoomkoets tegen ;
    Gy groet in haer 's vooruitgang's tolk ,
Der geestverlichtings heldre zonne,
De telg der vryheid, en de bronne
    Van heil en voorspoed voor elk volk.

O! is 't geen droom, geen geestvervoering,
    Die my begoochelt en verheft?
Van waer in eens die blyde ontroering
    Die my den boezem schokt en treft?
'k Zie hier in welige landouwen
Natuer haer tooverpracht ontvouwen :

Op uw, weleer, onvruchtbren grond
Zie 'k thans een gouden graenzee golven,
Waer vroeger 't vuig gebroed der wolven
In 't digte bosch zyn prooi verslond.

De stoomkoets voert langs berg en dalen
En welvaart en verlichting voort;
Haer almagt kent geen hinderpalen:
Zy vormt heel de aerde tot één oord.
Geen dwingland zal haer magt beteuglen,
Beschaving snelt, op rappe vleuglen,
Tot aen het verste deel der aerd';
Alom schiet zy haer heldren luister;
Ze ontrukkt het menschdom aen den kluister
En maekt het zyn bestemming waerd!

'k Mag in de volgende eeuwen lezen,
O vaderland! door eigen magt
Ten top van eer en roem gerezen;
Myn geest dringt door der tyden nacht;
Het boek der toekomst, opgeslagen,
Toont my uw lot in later dagen;
'k Zie u ontzachlyk, vry en groot;
Uw kroost, fier op den naem van Belgen,
Als echte vaderlandsche telgen,
Voert nog de zinspreuk: *Vry of dood!*

De zon van voorspoed lacht u tegen;
Gy schittert in het kunstgebied;

Terwyl een ryke bron van zegen
U langs uw' spoorweg tegenvliet.
Uw trotsche zeekasteelen zweven,
Door wind en stoomkracht voortgedreven,
Op d'ongemeten Océaen,
En voeren, langs de diepe kolken
Der zee, den schat van alle volken,
Hun rykdom in uw steden aen!

Stoeft, Romers! op uw lauwerblaren :
'k Zie 't meer verlichte nageslacht
Met afschrik op die loovren staren,
Door kryg en roof u toegebracht;
Geen krans van bloedige eerlaurieren
Mag Belgie's achtbre kruin versieren,
Neen; maer der kunsten lauwerkroon
Omvlecht zyn glorieryken schedel,
En zulk een krans is grootsch en edel —
Want dóór alle eeuwen blyft hy schoon.